

KREPITEV IN SLABITEV MOČI LOKALNIH AKTERJEV TER NASTAJANJE IN IZGINJANJE LOKALNIH POSEBNOSTI V PROCESU GLOKALIZACIJE

Povzetek: *V tem besedilu¹ poskušam razkrivati dolgoročnejšo razvojno usmeritev predvsem z vidika preokupacij "sociologije lokalno-globalnih odnosov", kakor smo jo zasnovali v okviru Mednarodnega sociološkega združenja (Thematic Group 06), pri čemer: ena zadeva vprašanje, kako se z lokalnim odpiranjem v svet spreminja moč in nemoč lokalnih akterjev; to zadeva srž razprav o demokraciji in emancipaciji manjšinskih kategorij prebivalstva v kontekstu glokalizacije; druga pa spremembe z vidika teritorialne raznovrstnosti in še zlasti z vidika lokalnih posebnosti; ali le-te izginjajo in se umikajo vse večji uniformnosti ali pa se krepijo, mogoče celo hkrati z določeno obliko uniformnosti? Oboje predstavlja temelj za razumevanje preobrazbe teritorialne organizacije, ki vodi h krepitvi globalne, civilne informacijske družbe. Vendar pa ne gre za enosmerni proces. Ob tem, ko skupni imenovalec teh sprememb razkrivamo v preseganju logike igre z ničelno vsoto, zlasti na podlagi informatizacije, se nam hkrati že nakazuje njeno vračanje, ko se spopadamo s fizičnimi mejami rasti. Splošna konceptualna in teoretska vprašanja ter svetovne izkušnje osveltljujem z razpoložljivimi empiričnimi podatki, in še posebej iz raziskave z območja občine Koper in Slovenske Istre.²*

Ključni pojmi: *(ne)moč lokalnih akterjev, teritorialna raznovrstnost, lokalne posebnosti, glokalizacija, igra z ničelno vsoto, tokovi ljudi, stvari, idej, naravno in grajeno okolje, življenjski stil.*

* Akademik, dr. Zdravko Mlinar, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani.

¹ V osnovi gre za prispevek avtorja v okviru delavnice, ki jo je priredila ISA Thematic Group 06 z naslovom *Local - Global Relations* na FDV, v Ljubljani, med 21. in 23. junijem 2001.

² Izsledki raziskave bodo objavljeni v avtorjevi knjigi z naslovom *"Bivalno okolje, informatizacija in globalizacija: Prostorska in časovna organizacija vsakdanjega življenja na Koprskem in v svetu"*, Ljubljana, FDV, 2001.

Pojmovno-teoretska izhodišča

Konec logike ničelne vsote in njen povratek

V iskanju primernih teoretskih okvirov za pojasnjevanje naše teme je treba najprej razkriti inercijo neozaveščenega predpostavljanja logike ničelne vsote.

Čeprav je v razpravah najpogosteje le implicitna, predstavlja ta logika pravzaprav prevladujočo predpostavko v preučevanjih naše teme tako v smislu "horizontalnih" odnosov med teritorialnimi enotami ali akterji kot v smislu "vertikalnih" odnosov med ravnmi teritorialne organizacije. Vendar pa jo sociologi in politologi v proučevanjih vloge večravske soudeležbe v odločanju (dehierarhizacija), partnerstva, hibridizacije, kreolizacije, mešanja suverenosti, tako kot v EU itd., *dejansko* vse bolj zavračajo. Čeprav avtorji pogosteje ugotavljajo, da globalno ni nujno alternativa lokalnemu, tega ne vidijo kot vseobsežne (paradigmatske) preobrazbe družbe, katero skušam izpostaviti.

Prehajanje od ničelne vsote - v smislu, da kolikor eden pridobi, toliko drugi izgubi - k variabilnim vsotam pa se spet drugače kaže v informacijski sferi, kot pa z vidika fizičnih razsežnosti prostora. Ker informacije ne *porabimo* tako kot fizične dobrine, jo lahko *rabi* eden, *ne da bi s tem izključeval drugega*. Tako informatizacija družbe največ prispeva k preobrazbi, ki vodi k preseganju logike igre z ničelno vsoto. Hkrati pa gre za naraščajočo ozaveščenost o *fizičnih mejah* sveta tako v globalnem kot lokalnem merilu, kar spreminja odnose med akterji v prostoru. Te spremembe vključujejo intenzifikacijo konfliktov med skupinami in posamezniki, ki so vse bolj prisotni tudi kot vsebina civilno-družbenega angažiranja in odločanja na vseh ravneh teritorialne organizacije družbe.

PREOBRAZBA TERITORIALNE ORGANIZACIJE DRUŽBE**OD ZAPRTOSTI K ODPRTOSTI**

koncepti, modeli in metafore

KUMULATIVNE SKUPNOSTI

FUNKCIONALNA ZDRUŽENJA

PROSTOR KRAJEV

PROSTOR TOKOV

IDENTITETA KOT OTOK

IDENTITETA KOT KRIŽIŠČE

OBMOČJA/KONTEJNERJI

OMREŽJA AKTERJEV

(DRŽAVE KOT) BILJARDNE KROGLE

MREŽE

STARI LOKALIZEM

NOVI LOKALIZEM

Od frontalnega ločevanja

k

selektivnemu povezovanju**Od ničelne vsote**

k

variabilni vsoti**OD ODPIRANJA K ZAPIRANJU**

- OZAVEŠČANJE LOKALNIH AKTERJEV O SVETOVNIH MEJAH RASTI
- IZGUBLJANJE MOŽNOSTI TERITORIALNEGA IZKLJUČEVANJA NEŽELENIH POSLEDIC DELOVANJA LOKALNIH IN NACIONALNIH AKTERJEV:
- Konec možnosti izmikanja negativnim posledicam
- Konec izvoza odpadkov
- UVAJANJE RAZLIČNIH OBLIK SAMOZADOSTNOSTI OZ. SAMOOSKRBE
- OMEJEVANJE PORABE ENERGIJE, TRANSPORTA NA DOLGE RAZDALJE idr.

Pred desetletjem ali dvema, torej v značilnih začetnih obravnavah globalizacije v družbenih znanostih, je prevladovala razlaga o *delokalizaciji* (Peachey, Bodzenta, Mirowski, 1984) in nasploh o *deteritorializaciji*. Ta je ustrezala močno prisotni ideji o krepitvi svetovnega jedra na račun svetovne periferije oz. marksistični teoriji imperializma. Wallerstein je svetovni sistem obravnaval kot alternativo nižjim ravnam; Kuklinski (ur., 1990) je izdal knjigo z naslovom "Globality versus Locality" ipd. Implicitna podlaga takšnim razlagam pa je bila *logika "igre z ničelno vsoto"* (zero sum game). Na tem mestu pa nas ta logika ali preseganje le-te zanima glede na odnos med lokalnim, nacionalnim in nadnacionalnimi ravnmi oblasti in odločanja. Z vse intenzivnejšim horizontalnim in vertikalnim povezovanjem v vse širšem prostoru - tako z vidika mobilnosti ljudi in dobrin kot idej - postaja takšna izključnost nemogoča. Tisto, kar je pridobitev za enega, ob intenzivnejši povezanosti, ko je *udeležencem vse več skupnega*, ne pomeni več *eo ipso* izgube za drugega. Čim več imajo lokalni akterji skupnega z drugimi, v nacionalnih in transnacionalnih okvirih, bolj se lahko od drugih razlikujejo, ne da bi s tem slabili njihovo medsebojno povezanost.³

(PRE)RAZPOREDITEV MOČI PO NIVOJIH

1. LOGIKA "NIČELNE VSOTE"

J. Wallerstein	}	medsebojna izključnost zaporednost nivojev
R. Dahl, E. Tuft		
C. Hammelink		

2. KOMPLEMENTARNOST, SHARING

J. Monnet	}	nihče ne izgublja moči, suverenosti, vsi pridobivajo (izgubljajo, če se zapirajo)
J. Delors		
E. Wistrich		

3. ENOTNOST NASPROTIJ

GLOBALIZACIJE IN polarizacija in konvergenca
INDIVIDUALIZACIJE (Z.M.)

Tako je razumljivo, da so avtorji lokalno in globalno najprej pojmovali kot dvoje povsem ločenih kategorij, danes pa se v kontekstu časovno-prostorskega zgoščevanja vse bolj približujejo konceptu njihovega prežemanja, kar izraža tudi termin glocalizacija.

Nekoliko poenostavljeno lahko sicer lokalno jemljemo kot najmanjšo prostorsko enoto, in torej kot drugi ekstremni pol v odnosu do globalnega. Hkrati pa prihaja do medsebojnega prežemanja, tako da najbolj prodorni lokalni akterji postajajo prisotni po vsem svetu, hkrati s težnjo, da je ves svet vse bolj neposredno navzoč v *lokalni* enoti kot nekakšnem *mikrokozmosu*⁴. V tem smislu se globalno pojavlja, ne le kot alternativa, ki se *izključuje z lokalnim*, temveč tudi kot možnost

³ Višja stopnja izobrazbe na splošno pomeni prav to, da imajo akterji hkrati več skupnega v smislu podobnosti, in zato lahko kažejo večjo strpnost do različnosti.

⁴ Npr. empirično lahko preučimo, kolikšen delež od vse poznane raznovrstnosti "etničnih kuhinj" lahko najdemo v restavracijah New Yorka ali Londona i.dr.

in priložnost za *afirmacijo lokalnega*. Koliko se ta možnost dejansko uresniči, pa je zmeraj bolj odvisno od aktivne *vloge lokalnih akterjev* in ne gre več za nekakšno vnaprejšnjo danost. To kaže, da koncept glokalizacije vključuje nevarnost, da zakrije še bolj temeljno polarizacijo in konvergenco, t.j. med procesoma globalizacije in individualizacije (Mlinar, 1994).

O (ne)razumevanju glokalizacije

Robertson (1994: 38) pravi, da poizkuša pokazati, kako globalizacija vključuje preobrazbo "doma", "skupnosti" in "kraja". Tako ni najprimerneje na kraj gledati kot nasprotje globalnemu. Pod določenimi pogoji ga lahko štejemo celo kot enega od vidikov globalizacije. Tako avtor ugotovi, da je "pojem glokalizacije" zelo blizu tistemu, kar je že pred tem pisal o globalizaciji, in pravi: "Z mojega stališča je pojem *glokalizacije* vključeval simultanost in medsebojno prežemanje tistega, kar običajno imenujemo globalno in lokalno, ali - še splošneje rečeno - univerzalno in partikularno...zame (in za druge) lahko postane celo nujno, da sporni termin globalizacija občasno zamenjamo s terminom glokalizacija".

Tako kot Robertson kritizira druge (Giddensa, 1991: 22 in Barber-ja, 1992) zaradi razlage o (preveč) medsebojno izključujočih in nasprotujočih si težnjah, tako se mu potem njemu samemu "zgodí" nasprotno. Sicer pa celo izrecno pravi, da globalno ni že samo po sebi proti postavljeno lokalnemu. Tisto, kar pogosto označujemo kot lokalno, pa je vključeno v fleksibilno pojmovanje globalnega.⁵

S svojo razlago pravzaprav *ukine protislovno* razmerje tako, da eno stran preprosto priključi drugi. S tem pa pride v nasprotje s svojim izhodiščem, ko je s pojmom glokalizacija hotel opozoriti na dvostranost tega dogajanja.⁶

In naj zaključim s tem Robertsonovim poizkusom pojasnjevanja odnosa lokalno-globalno še z naslednjim: "Ne da bi zanikali, da ima svet - kot celota - določene sistemske lastnosti, poleg tistih, ki jih imajo enote znotraj njega, moramo poudariti, na drugi strani, da so takšne enote same v veliki meri *zgrajene v procesih in dejanjih izven teh enot*, in v okviru naraščajoče globalne dinamike" (ibidem, str. 42).

Takšna formulacija pa je spet notranje močno nekoherentna in avtor piše v nasprotju s svojim izhodiščnim namenom. Izdvajanje "procesov in dejanj izven teh enot" ustreza kvečjemu teritorialni organizaciji (pred-)industrijske dobe, "prostoru krajev", ne pa prostoru tokov in omrežij prek katerih se uresničuje proces globalizacije. V takšnem - empirično gledano sicer - zares šele nastajajočem kontekstu pa delitev na notranje in zunanje izgublja svoj pomen.

Navzlic nakazanim pomanjkljivostim se je na teoretični ravni prav Robertson še najbolj približal osrednjim vprašanjem naše teme; zato sem mu posvetil večjo pozornost.

⁵ Žal pomen oznake *fleksibilno pojmovanje* implicira predvsem ohlapno koncepcijo in nedoslednost. Z enako utemeljitvijo bi lahko globalizacijo tretirali tudi kot en vidik lokalizacije.

⁶ Lahko se sicer strinjamo z njim, ko pravi: "Moje stališče je tudi, da ni smiselno opredeliti globalno tako, kot da le-to izključuje lokalno. V nekoliko tehničnem smislu, če opredelimo globalno na takšen način, to nakazuje, da se globalno nahaja onstran vseh krajevnosti, kot da ima sistemske lastnosti iznad in onstran lastnosti enot znotraj globalnega sistema" (Robertson, 1994, p. 42).

Eno od osrednjih vprašanj, ki zadevajo lokalno-globalno konvergenco je *upadajoča izključujočnost* lokalne demokracije. S prehajanjem od območne k omrežni organizaciji, ki je možna na podlagi razširjene dostopnosti, lokalna udeležba postaja vsebinsko bogatejša s tem, da vključuje tudi globalne zadeve (več o tem glej v prispevkih C. Algerja).

To lahko teoretsko pojasnjujemo glede na spreminjajoče se razmerje med deli in celoto. "Deli" vse bolj prevzemajo pravo vlogo dela, čim bolj prevzemajo odgovornost in se ukvarjajo s problemi celote (sveta); in obratno, "celota" (svet) vse bolj dobiva pravo vlogo celote v kolikor postaja bolj občutljiv za probleme svojih delov.

Vse to je odvisno od:

1. povečevanja reprezentativnosti predstavnštva na višjih ravneh,
2. odpiranja možnosti neposredne udeležbe, brez vsakršnega posredovanja, kar pomeni, da s tem problem predstavnštva postane brezpredmeten.

S prvega vidika se postavlja vprašanje institucionalne reforme OZN, ki bi upoštevala, da sedanja organizacija dejansko upošteva vse manjši delež svetovne teritorialne raznovrstnosti. V tem smislu postanejo razumljivi predlogi, da bi ustanovili skupščino ljudstev v OZN, ki bi neposredno predstavljala *državljan*e in *ne njihovi*h vlad (Arhibugi, Held, eds., 1995).

Za podobne težnje gre na ravni EU. Korenitejše spremembe pa zadevajo lokalno-globalno zблиževanje z vidika ideje o *globalni civilni družbi*. To dobiva novo moč z internetom, vendar bolj glede na posameznike kot na kolektivne teritorialne akterje. "Lokalna politika se ne nanaša več le na lokalne zadeve"... (Agulhon, cit. v Agnew 1987). Toda, ali je takšna politika še lokalna? Boljše bi jo označevali kot glokalno politiko.

Lokalno-globalna konvergenca ne temelji le na povečani dostopnosti na podlagi telekomunikacijske revolucije, ampak se pojavlja tudi z vidika dejanskega, fizičnega shajanja, kot se ponavljajoče pojavlja na različnih lokacijah (svetovni sociološki kongresi, na primer, v Montrealu, Bielefeldu, Madridu, New Delhiju, Mexico Cityju, Uppsali, Torontu, Varni itd.) za omejeno časovno obdobje. Takšna shajanja utelešajo lokalno-globalno mešanico, ki jo je mogoče razumeti v smislu glocalizacije in časovno-prostorskega zgoščevanja: zagotavljajo namreč vsajčasne neposredne stike udeležencev (lahko) iz vsega sveta, na različnih krajih, ki postajajo *svetovna prizorišča*. Glavni pogoj za to, da bi te kraje lahko tako označevali, pa je dostopnost.

Lokalizacija in ponotranjenje globalnih zadev se kažeta v vse številnejših pojavnih oblikah, kot na primer v protestih kosovskih Albancev v Ženevi ali v demonstracijah Kurdiv v nemških mestih. Nadaljnji primer so priseljenci iz t.i. tretjega sveta v globalnih mestih kot je, denimo, New York.

Povezanost, samostojnost in neodvisnost

S povečevanjem odprtosti lokalnih enot spremljamo prehanjanje od območne k omrežni organizaciji družbenega življenja. To vključuje tako vse *večjo samostojnost*, v smislu razširjanja razpona izbire partnerjev na kolektivni in individualni

ravni, kot tudi *zmanjševanje neodvisnosti*, česar avtorji v literaturi (še zlasti t.i. dependistas, ki so računali na to, da se bodo manj razviti lahko izločili iz svetovnega sistema, s čimer bi preprečili nadaljnje izkoriščanje s strani svetovnega jedra) pogosto ne razumejo. Pogoj za to, da bi dejansko dosegli večjo samostojnost je v tem, da se odrečemo zahtevi po teritorialni neodvisnosti (izključevanju drugih).

STARI IN NOVI LOKALIZEM

ANALITIČNA RAZS.	STARI LOKALIZEM	NOVI LOKALIZEM
POVEZANOST	Samostojnost kot neodvisnost	Samostojnost kot izbira
LASTNOSTI	Posebnosti z izključevanjem	Posebnosti z vključevanjem

Zgornje spet pomeni, da je višja stopnja samostojnosti možna le z upadajočo možnostjo frontalnega izključevanja drugih. Univerzalizacija vse bolj omejuje vsebinsko samovoljnega odločanja, tako z vidika tehničnih standardov in človekovih pravic kot z vidika diskriminacije ali dvojnih meril na podlagi teritorialnega porekla.

Zgornja razlaga še posebej zadeva delovanje centrov politične moči današnjih nacionalnih držav, ki svoj monopolni položaj poskušajo ohranjati in vzdrževati s čim bolj popolno kontrolo na svojem teritoriju. Tako prihaja do neskladij, napetosti in konfliktov -

1. glede na težnje k opolnomočenju subnacionalnih, tj. regionalnih in lokalnih enot;
2. glede na aspiracije po razširjanju vpliva (če že ne več po teritorialni ekspanziji) s strani sosednjih držav;
3. v odnosu do nastajajočih nadnacionalnih tvorb, kakršna je na primer Evropska unija ipd.

Prvo vprašanje se kaže kot obotavljajoče pristajanje ali pa celo *zadrževanje* teženj k *decentralizaciji* odločanja tako, da državno središče še naprej ohranja vlogo predstavnika in zastopnika vseh teh enot v mednarodnem merilu, četudi postaja jasno, da dejansko ne zmore obvladovati vse večje kompleksnosti v delovanju osamosvajajočih akterjev. Zadržanost ali odpor do decentralizacije tako upočasnjuje ali onemogoča, da bi *subnacionalni akterji* tudi sami *neposredno* vstopali v svet. Ta odpor je implicitno ali eksplicitno utemeljen ne le v tem, da bi centralna oblast nekaj izgubila znotraj državnih meja, temveč tudi v tem, da se s tem že posega tudi v drugo vprašanje. Vkolikor državno oblastno središče namreč izgublja direktno kontrolo nad subnacionalnimi akterji, se s tem pojavi občutek potencialne ogroženosti teritorialne *integritete države*, ker da bi zlasti periferne enote prišle pod vpliv sosednje države ali pa bi se celo odcepile in "prešle na drugo stran". Čim večje je takšno tveganje, ali vsaj predstava o tem, tem močnejši bo poskus centra, da zameji samostojnost nastopanja subnacionalnih enot tudi v transnacionalnem merilu.⁷

⁷ V naši raziskavi v občini Koper so se anketiranci takole odzvali na vnaprej izraženo stališče: "Država ne sme dopustiti, da bi se občine in regije brez njene odobritve povezovale tudi v mednarodnem merilu" - popolnoma se jih strinja 17,4%, strinja se 31,3%, ne strinja 34,5%, sploh se ne strinja 9,3% in ne ve 7,5%. V tem pogledu gre torej še za nekakšno razdvojenost občanov, pri čemer gre verjetno tako za podaljševanje tradicionalne miselnosti v zgodovinskem kontekstu Westfalskega reda, torej za nekakšno navajenost na državne okvire delovanja, kot tudi za določeno bojazen pred odpiranjem, ki bi lahko - še posebej v obmejnih predelih - začelo izpodkopavati nacionalno integriteto.

To pa je značilno za nekatere manjše države v odnosu do večjih sosed, kjer se hote ali nehotе vsiljuje tema o *neparitetnih vlogah*. Na ta način se torej zlasti v manjših in novih, še neutrjenih državah, npr. v Istri, v zahodnem delu Slovenije in Hrvaške, značilno zaostrejo konflikti, ki zadevajo lokalno in regionalno avtonomijo ter aspiracije nekaterih italijanskih akterjev v zvezi z "vračanjem" v Istro.

Prav v zvezi s tem je značilno, da Slovenija v ustavi sploh ni uvedla regionalne ravni kot obvezne ravni teritorialne organiziranosti. Hkrati pa je vsebino lokalne samouprave *omejila* na *čisto lokalne zadeve*, ki se nanašajo le na vsakdanje življenje ljudi v majhnih lokalnih enotah. Ob tem, ko naj bi osamosvojili lokalno samoupravo in izločili vmešavanje države, je bila tako vzpostavljena ločnica med lokalnosamoupravnimi in državnimi zadevami, kar je v nasprotju s splošno usmeritvijo, kakršno uveljavlja tudi Evropska unija, to je h kreptivi *partnerskih odnosov in večravskega* odločanja.

Zato sem tudi že v Teoriji in praksi (Mlinar, 2000) izpostavil vprašanje - *Glokalizacija ali getoizacija lokalne demokracije?*

Ustava Republike Slovenije v 140. členu določa:

"V pristojnost občine spadajo lokalne zadeve, ki jih občina lahko ureja samostojno in ki zadevajo samo prebivalce občine".

(Uradni list RS št.33/91)

Tako je prišlo do paradoksalnih razmer, ko je centralna državna oblast - tudi v imenu ohranitve teritorialne integritete - dejansko oslabilala subnacionalne akterje (na obmejnem območju) in še spodbudila sredobežne sile.⁸

Hkrati z inercijo klasičnega vzorca teritorialno-hierarhičnih odnosov med centralno državno in lokalno oblastjo pa se, če ostajamo v evropskem kontekstu, vzporedno že odvijajo vse številnejši omrežno organizirani EU projekti, ko z nadnacionalne ravni spodbujajo k enakopravnemu vključevanju lokalnih akterjev v partnerstvo in v večravske soudeležbo v odločanju.

Krepitev in slabitev moči lokalnih akterjev

Krepitev moči lokalnih akterjev

Če se opiramo na splošno sociološko teorijo ali pa na današnjo prevladujočo prakso v razvitem svetu, v obeh primerih pridemo do sklepa, da subnacionalni akterji (vključno sublokalni in individualni) krepijo svojo moč, s tem ko razširijo domet njihovega transnacionalnega povezovanja. Ker nova tehnologija omogoča to povezovanje na večje razdalje, se zmanjšuje odvisnost tako od bližnjih teritorialnih enot kot tudi znotraj teritorialne hierarhije. Kot je ugotavljal že Simmel, akterji postajajo odvisni od vse večjega števila drugih akterjev, vendar se hkrati zmanjšuje odvisnost od vsakega konkretnega od njih. Ali kot se je izrazil Hirschman, s tem, ko se povečuje možnost za "exit", se hkrati krepi učinkovitost nastopanja ("voice") posameznih akterjev.

⁸ *Zahteva po delitvi večjih občin, kakršna je npr. Mestna občina Koper, na več manjših enot je bila med občani sprejeta kot uveljavljanje logike "divide et impera".*

S takšnim razširjanjem opcij v povezovanju se relativizira odvisnost subnacionalnih akterjev od države, podobno kot tudi odvisnost sublokalnih akterjev v lokalnem merilu. Ob tem, ko se posamezni akterji odmikajo oz. sproščajo svoje prejšnje vezanosti na dano okolje, se torej uveljavlja nekakšen emancipacijski proces. Giddensov koncept - disembedding, ima v sebi takšen potencial; vendar hkrati predstavlja tudi obliko eskapizma, umika od lokalnih odgovornosti.

Eno temeljnih nerazumevanj zadeva še zmeraj *neupoštevanje* sicer že ekspliciranih *razlik*, med *starim in novim lokalizmom*. Predvsem gre za napačno usmeritev v tem smislu, da lahko okrepitev lokalno avtonomijo in moč lokalnih akterjev s tem, da jih frontalno ločimo oz. "zaščitimo" pred vplivi iz širšega prostora, še posebej pa države. Glede na to moramo k že prikazanim vidikom krepitve (empowerment) dodati še splošno ugotovitev, da le-to lahko v večji meri uveljavljamo s spremembo načina povezovanja (od hierarhičnega k partnerskemu) kot pa s prekinitvijo povezav. Nasploh vse intenzivnejše povezovanje pomeni, da je vse bolj neprimerno gledanje na spremembe z vidika zero sum game.

Krepitev moči lokalnih enot se pojavlja tudi ne glede ali celo predvsem izven formalne organizacijske strukture nacionalne države. Že samo dejstvo, da se povečuje število različnih izvendržavnih kanalov komuniciranja in transnacionalnih omrežij, spreminja razmerja moči med nacionalnim in lokalnim nivojem. Tu se kaže že pogosto ugotovljena težnja k *hitrejšemu* povečevanju števila mednarodnih *nevladnih* organizacij kot pa vladnih, hkrati pa se spreminja tudi formalna teritorialna hierarhična struktura, saj nacionalna državna raven ni več *končna instanca*; njena vloga je *relativizirana* s tem, da se lahko posamezniki pa tudi lokalne enote obračajo na nadnacionalne institucije, na primer v okviru Evropske unije.

Kopraska občina se je na primer v zvezi s konfliktom s centralnimi organi Republike Slovenije obrnila tudi na Svet Evrope. Hrvaška Istrska županija pa je v konfliktu z Zagrebom s pomočjo nekaterih italijanskih regij mimo Zagreba postala članica Skupščine evropskih regij, Assembly of European Regions; posamezniki se pritožujejo na Evropsko sodišče ipd.

Razširjanje dostopnosti torej pomeni *okrepitev* (empowerment), in sicer zato, ker -

1. gre za večjo samostojnost z vidika razširjanja *razpona izbire* v povezovanju z drugimi za reševanje problemov;
2. ker se s tem povečujejo možnosti *direktnega dostopa* do relevantnih akterjev in virov, kar hkrati pomeni zmanjševanje vloge posrednikov in predstavnikov in povečevanje možnosti izražanja avtentičnih interesov;
3. ker se ob tako razširjenih alternativah krepi "glas" nastopajočega, ki glede na fizično mobilnost in telekomunikacijsko povezanost ni več vezan le na eno lokacijo in je zato *odzivnost okolja* na njegovo nastopanje (participacijo) toliko večja; njegova pripadnost ni več avtomatično in samoumevno zagotovljena;
4. na ta način se zmanjšuje težavnost uveljavljanja določenega argumenta, saj je predstavljanje že v praksi preverjenih rešitev ali pa tudi razvojno političnih usmeritev od drugod lahko v pomembno oporo in *skrajšuje čas odločanja*;
5. v takšnem kontekstu se povečuje možnost formiranja in krepitve opozicijskih skupin ter podskupin in različnih manjšin, še zlasti z uveljavljanjem tangencialne-

ga povezovanja v odnosu do nacionalnega središča, kar označujem kot krepitev moči v obliki *tangencialnih koalicij*;⁹

6. tudi znotraj lokalnih skupnosti (če še pogojno uporabljam to oznako) prihaja do prestrukturiranja v smislu prerazdelitve družbene in politične moči, s tem, da se okrepi vloga *skupin civilne družbe* v odnosu do *podjetniške moči* (glej kasneje Mlinar sežigalnice v Luki Koper);

7. poveča pa se tudi možnost formiranja ter moč takšnih skupin v odnosu do lokalnih ali nacionalnih *ekspertnih institucij*, ki so navzlic svoji nominalni nepristranskosti - kot kažejo številni primeri iz prakse - pogosteje bližje podjetniškim interesom in delajo dostikrat po njihovem naročilu;

8. povečanje dostopnosti finančnih virov mednarodnih posojilodajalcev pomeni preseganje nemoči posameznikov in lokalnih oblasti, v odnosu do nalog kot je graditev (pridobitev) stanovanja, ki imajo večgeneracijski pomen; to pomeni okrepitev z vidika časovne organizacije reševanja naloge;

9. širša odprtost oz. dostopnost predstavlja izziv za ozaveščanje o lastni identiteti in potencialih v odnosih z drugimi, tako na podlagi podobnosti (usposabljanje za tekmovalnost) kot na podlagi komparativnih prednosti na podlagi različnosti.

Slabitev moči lokalnih akterjev

1. Širjenje medsebojnih odvisnosti dogajanja v prostoru prek lokalnih in nacionalnih okvirov kaže, da je vse *več problemov*, s katerimi se srečujejo ljudje v svojem vsakdanjem okolju *nereshljivih* znotraj teh okvirov. Enostavno ostajanje v danih okvirih delovanja bi torej pomenilo *izgubljanje moči* za reševanje problemov glede na fizične in družbene razsežnosti lokalne enote;

2. drugi vidik slabitve moči lokalnih akterjev (dis-empowerment) je v tem, da se hkrati s standardizacijo in univerzalizacijo na vseh področjih delovanja v svetovnem merilu vse bolj *zožuje diskrecijska moč*, torej možnost samovoljnega odločanja;

3. še posebej pa lokalne oblasti izgubljajo možnost različnega obravnavanja prebivalcev glede na *teritorialno poreklo*, in sicer

a) glede na objektivne tokove mobilnosti ljudi in

b) glede na normativno odpravljanje razlik - na primer znotraj Evropske unije - med prebivalci različnega teritorialnega porekla;

4. vse pomembnejša oblika *izgubljanja* diskrecijske moči pa zadeva *univerzalne človekove pravice*, še posebej pravice otrok, žensk, etničnih manjšin ipd.; pri tem pa se seveda ravno pokaže razlika v tem, da se hkrati z umikanjem samovolje povečuje tudi moč teh manjšin in človeka kot posameznika;

⁹ V kontekstu stare Jugoslavije je takšno tangencialno povezovanje nastajalo na območju Alpe Adria; danes pa je aktualna oblika takšnega tangencialnega povezovanja formiranje Evroregije Istra, ki naj bi vključevala hrvaški, slovenski in italijanski del. Vendar je pomen takšne regije lahko različen za posamezne od teh držav; na Hrvaškem je bila že nekaj časa najmočnejše prisotna centrifugalna težnja glede na nasprotja v odnosu do Zagreba kot državnega središča; Slovenska Istra se sicer tudi pojavlja v konfliktnih odnosih do Ljubljane, vendar so bile težnje k formiranju evroregije doslej manj izrazite; na italijanski strani pa je celo interes centra države, ki je močnejša v odnosu do drugih dveh, da se takšno obliko povezovanja uveljavi.

5. medtem ko na nadnacionalnih ravneh sicer podpirajo načelo subsidiarnosti (v prid najnižjim ravнем odločanja), pa hkrati predstavljajo tudi točke nove koncentracije moči in s tem t.i. *deficit demokracije*;

6. s povečanjem prostorske mobilnosti se zmanjšuje nekdanja obvladljivost (governability) stacionarnega prebivalstva in hkrati zmanjšuje možnost neposredne udeležbe; hkrati se torej povečuje *odsotnost* (absentizem) in informacijsko zblizevanje.¹⁰

Ilustrativni primeri

Z nekaj konkretnimi primeri iz koprške občine bom poizkušal ilustrirati do kakšnih sprememb prihaja zlasti pri krepitevi civilnih pobud in nastajajočih skupin, katerih vloga se krepi s povezovanjem v nacionalnem in globalnem merilu.

Lokalna demokracija in svetovni eksperti: Primer sežigalnice v Luki Koper

Številne splošne ideje, ki sem jih predstavil doslej, lažje razumemo v konkretnem primeru civilnih pobud posameznikov in aktivnosti nevladnih skupin v zvezi s predlagano graditvijo *sežigalnice v Luki Koper*. Preveč enostavno bi bilo kar a priori zavrniti te aktivnosti s tem, da bi jih označili z značilnim obrazcem egocentričnega delovanja v smislu NIMBY (not-in-my-backyard).¹¹

Prav glede na slabe izkušnje iz preteklosti, ko so se številne ekspertize izkazale za netočne in je prišlo do nepričakovanih in nepredvidenih, neželenih posledic, prav to daje pomislekom in odporom ljudi glede tveganja, ki mu bodo potencialno izpostavljeni, na primer s postavitvijo sežigalnice, večji pomen kot le blokada določenih razvojnih programov iz ozkih individualnih interesov.

Dosedanja nemoč prizadetih posameznikov in krajevnih skupnosti, ki niso mogli paritetno uveljavljati svoje vloge v odnosu do močnih gospodarskih organizacij, zaradi pomanjkanja potrebnih znanj in materialnih sredstev za enakopraven dialog, se sedaj postopoma spreminja. Individualne pobude in osebne povezave

¹⁰ Medtem ko se velika pozornost posveča odpiranju lokalnih enot ter njihovi izpostavljenosti vplivom iz vsega sveta v bolj instrumentalnem smislu, na primer spoznavanje najboljših izkušenj od drugod ("best practices"), torej bolj pragmatično v smislu določenih koristi na osnovi razširjanja novosti, inovacij ipd., pa se razmeroma manj pozornosti posveča spremembam v redistribuciji družbene in politične moči v kontekstu emancipacije različnih (pod-) skupin in posameznikov. Rosenau (1990) sicer v tem smislu govori o povečevanju usposobljenosti posameznikov z višjo stopnjo izobrazbe in kako se uveljavlja "subgroupism".

¹¹ V Sloveniji smo sicer v javnih razpravah lahko spremljali tudi precej poenostavljene reakcije na odpor različnih skupin v zvezi z lokacijskimi konflikti (splošno o tem glej knjigo R.W.Lake (ed.), 1987) in z zahtevo, da je treba okrepiti centralno vlogo države. Pred časom pa so isti avtorji kritično izpostavljali omejenost lokalne demokracije v Sloveniji. Vsekakor je treba preseči preveč pavšalno ocenjevanje saj gre tako za primere resnične zdravstvene in celo življenjske ogroženosti prebivalcev - kot se je drastično pokazalo v primeru cementarne (ki je uporabljala azbestna vlakna) v Anhovem; lahko pa gre seveda le za ksenofobijo in določene predsodke do drugačnih ljudi ipd.

ter iskanja kompetentnih strokovnjakov za neodvisno presojo so se izkazale kot *močna protiutež podjetniškim interesom* in težnjam v smislu "growth machine".

Prostovoljka, ki je največ prispevala k "internacionalizaciji" informacijske podlage odločanja o predlogu za gradnjo sežigalnice, je takole opisala svoje "lokalno-globalno povezovanje": "Že od gimnazije se zanimam za ekološke zadeve, vmes sem srečevala *Greenpeaceovce* in skušala *komunicirati z njimi prek interneta*, če je bilo kaj konkretnega, na primer lani sem jim "težila" v zvezi s sežigalnicami in so me povezali s Herwigom iz Avstrije, ki se spozna na dunajsko sežigalnico; ta je moj *mail poslal naokrog* in tako sem prišla v stik z aktivisti iz najrazličnejših organizacij, od lokalnih do globalnih, ki se ukvarjajo s tem problemom... Tako sem v nekaj mesecih padla *v tri mreže*, ki se ukvarjajo s tem področjem in med sabo sodelujejo, in za katere sem zdaj v Sloveniji koordinatorka... Vse tri zveze so mednarodne asociacije s po več sto različnih malih in velikih društev, popolnoma lokalnih pa tudi internacionalnih... Skupno jim je *neformalna projektna povezava*, eden drugemu služijo s prenosom informacij z določenega področja, imajo pa profesionalne kontinentalne koordinatorje... Tako že v naprej vemo za vse članke na naše teme, ki še niso niti izšli v znanstvenih revijah in nam jih sproti pošiljajo, tako da *smo na tekočem* tudi s strokovnimi novostmi. Naše mednarodne povezave služijo prenosu informacij na popolnoma lokalni nivo, med ljudi, ki niso niti formalno povezani v kakšna društva, ampak so *čista državljanska iniciativa*, aktivirana ob kakšnem domačem problemu, primer za to je pri nas Kemiplas in sežigalnica v luki. Hkrati povezujemo te male lokalne iniciative horizontalno po Sloveniji in si pomagamo tudi na ta način, da jaz pripravim listič, na primer za Anhovo ali Kidričevo, oni pa poskrbijo za prevajalca ali kakšnega svojega pravnika in doma organizirajo stik s svojim občinstvom... Ker so nas do zdaj *odganjali z nestrokovnostjo*, smo jim začeli znašati na kup najnovejše dokumente, domačo enosmerno zatohlost pa skušamo prevedriti *z vabili tujim* strokovnjakom. Pri tem gre v glavnem za *prostovoljstvo*, vsi delamo brezplačno, tudi dr. Connetu (ki je na povabilo prišel iz New Yorka v Koper) je le pot plačala mednarodna zveza Gaia, prišel pa nam je na pomoč brezplačno in v času svojega dopusta. Tak aktivizem si pri nas lahko privoščimo le "svobodnjaki" ali pa penzionisti, ostali se *bojijo izpostavljanja*, ker pritiskajo nanje s črnimi pikami v službah. Tudi stroške ponavadi pokrivamo *iz svojih žepov* - na primer za bencin in prevoze, fotokopiramo pa kjer se le da" (Maja Bavdaž 12.06.2001).

Gornji prikaz značilno vsebuje elemente približevanja civilni, globalni informacijski družbi. Pri tem gre za *prostovoljno angažiranost* posameznikov, ki dajejo pobude in se neformalno povezujejo v različne skupine in v nevladne organizacije, pretežno izven togih institucionalnih okvirov, eventualno v sodelovanju s posameznimi institucijami ali pa tudi v nasprotju z njimi. Tu gre za aktivnosti, ki temeljijo na novi *informacijsko-komunikacijski tehnologiji* na podlagi katere je mogoče povezovanje v svetovnem merilu, kar pa terja tudi relativno visoko stopnjo *izobrazbe*. Četudi ta tehnologija in izobrazba še nista prisotni pri širšem krogu ljudi, pa že *posamezniki* lahko odločilno prispevajo k transnacionalnemu povezovanju in pridobivanju relevantnih informacij v svetovnem merilu. V tem smislu je odločilna ravno vloga posameznikov in nenehno prežemanje individualnega in globalnega.

Nakazal bom še nekaj primerov:

a) Primer iz istega okolja, to je iz vasi Bertoki v občini Koper, pa zadeva projekt, ki ga v mednarodnem merilu usmerja *Open society institute* (Soros) iz New Yorka - "*Korak za korakom*" (*Step by Step*). Gre za uvajanje sprememb v vsebinsko in prostorsko organizacijo bivanja in delovanja otrok v vrtcih in osnovnih šolah, konkretno na primer tudi v vasi Bertoki. Izhodišče tega projekta je ravno prizadevanje za krepitev participacije ter individualne odgovornosti in hkrati strpnosti posameznikov, v tem primeru otrok v vrtcih in osnovnih šolah, ki se hkrati tudi odpirajo v odnosu do svojega okolja, vključujejo tudi starše in druge udeležence in tako izgubljajo nekdanjo vlogo relativno zaprtih institucij. V državah z dolgo tradicijo državno hierarhičnih odnosov in temu ustrezne miselnosti ljudi je pomembno, da na podlagi takšnih spodbud od zunaj prihaja do sproščanja in demokratične participacije.

b) Primer pešcev in kolesarjev: Z razširitvijo avtomobilizma so *pešci in kolesarji* dobili izrazito *podrejeno vlogo v prostoru mesta*, dostikrat življenjsko ogrožani, še posebej pa to velja za otroke. Tudi pri tem gre za razmerja moči. Lastniki oz. vozniki avtomobilov imajo številčno in gospodarsko ter politično premoč, svoje organizacije ipd. Pešci in kolesarji (ne-tekmovalni) pa so slabše ali pa sploh neorganizirani. Vprašanja, ki zadevajo prostorsko organizacijo naselij in druge ukrepe v prid pešcev in kolesarjev, pa imajo v evropskih mestih že številne vzorne rešitve, ki bi jih lahko označevali kot "best practices". V transnacionalnem merilu je na voljo že ogromno pridobljenih izkušenj in tudi posebej organiziranih informacij, fondov znanja, ki so elektronsko dostopna. Le-ta niso le instrumentalnega, pragmatičnega pomena za uvajanje posameznih ukrepov, temveč predstavljajo tudi prispevek k *izboljšanju položaja takšnih zapostavljenih kategorij prebivalcev* kot so kolesarji in pešci v mestnem prostoru (v zvezi s tem glej na primer v EU "Projekt Adonis"). Dostop do zglednih primerov drugod lahko pospeši samoorganiziranje teh kategorij prebivalcev.

c) Prostorsko razširjanje povezovanja pomeni *preseganje doseganje nemoči* lokalnih akterjev tudi z vidika *časovne organizacije* razvojnih projektov na ravni lokalne skupnosti (municipality) in na ravni posameznikov oz. gospodinjstev. Značilen primer predstavlja stanovanjska gradnja, ki po svoji zahtevnosti in po prispevku oz. pomenu predstavlja večgeneracijski projekt. Ker pa v Sloveniji, nekdanji Jugoslaviji in drugod niso bili dostopni krediti na daljši čas pri močnejših finančnih institucijah, organiziranih v mednarodnem merilu, je to pomenilo zastoj in nemoč tako z vidika občine kot posameznika. Slednji se je lahko oprl le na samopomoč in na tradicionalno medsebojno pomoč, kot je bila razvita na podeželju. Glede na zoženi kontekst družbene povezanosti pa se je podaljševal čas realizacije naloge, na primer tako, da je graditev hiše trajala tudi desetletje in več. Še zlasti pa je vse do danes značilno, da občine skorajda praviloma niso imele dostopa do kreditov mednarodnih finančnih institucij, zato niso mogle opravljati nalog dolgoročnejšega značaja, ki bi jih morale realizirati ravno kot predpogoj zato, da bi se lahko na tej podlagi uveljavljala tudi individualna pobuda.

Teritorialna raznovrstnost in lokalne posebnosti

Izginjanje in nastajanje

Ali je res, da teritorialna raznovrstnost in lokalne posebnosti (distinktivnost, raznolikost) izginjajo? Nekateri avtorji utemeljujejo svoj odgovor z da, nekateri z ne. Zadrega je v tem, ker lahko empirično najdemo podporo za obe razlagi. V okviru poenostavljenega razmišljanja, ki pozna samo da ali ne, ne moremo priti do zadovoljivega odgovora, saj je odgovor da in ne.

Glede na to nakazujem naslednjo rešitev:

Najprej je treba razlikovati med elementi in njihovimi kombinacijami (konstrukti). Medtem ko so elementi vse bolj standardizirani in razširjeni po vsem svetu, se njihove lokalne kombinacije lahko pojavljajo kot edinstvene. Tako ima torej vsak kraj vse večje število podobnosti z drugimi in hkrati - kot kombinacija elementov - postaja različen od drugih.

Drugo razlikovanje, ki ga tukaj uvajam in naj prispeva k pojasnjevanju navedenega "da in ne", zadeva razlike med:

a) lokalnimi posebnostmi, ki so nastale na podlagi določenega časa izoliranosti oz. ločenosti od drugih in

b) lokalnimi posebnostmi, ki so nastale na podlagi odprtosti kot (edinstvene) kombinacije človeških in/ali materialnih virov z vsega sveta (operna hiša v Sydneyu, Bilbao,...).

V tem smislu torej lahko na istem mestu najdemo tako upadanje kot naraščanje elementov lokalnih posebnosti.

"KONEC (TERITORIALNE) RAZNOVRSTNOSTI" (LUARD, 1979)

AVTORJEVA RAZLAGA (MLINAR, 1992):

Verjetnost, da bo teritorialna enota ohranila svoje posebnosti na podlagi *frontalnega ločevanja*, se bo zmanjševala.

Toda verjetnost, da bi se identitete izoblikovale *kot edinstvene kombinacije* (križišča) v tokovih ljudi, dobrin in idej, se bo povečevala.

Prihodnost teritorialne raznovrstnosti ni v frontalnem ločevanju kot v preteklosti, temveč v okrepljenem selektivnem povezovanju.

Homogenizacijo sveta na splošno ocenjujemo negativno, ne da bi jasno razumeli, kaj je pogoj za povečano raznovrstnost. Literatura nam kaže, da je med avtorji malo razumevanja za možnost, da so lokalne enote lahko edinstvene in imajo hkrati mnoge podobne lastnosti. Tako je npr. A. Touraine že večkrat svaril pred velikim partikularizmom kot tudi pred univerzalnostjo, kot da bi šlo zmeraj le za nujno medsebojno *izključujočnost*. Ko je razpravljal o modernizaciji, je proti postavljal:

1. Povsem *univerzalistično* gledanje, da obstaja en model razvoja, h kateremu se približujejo vse enote iz različnih izhodišč in različno hitrostjo;
2. Povsem *partikularistični* pogled, ki je usmerjen v izražanje tistega, kar je specifično vsaki teritorialni kulturi in kar - s poudarjanjem te specifičnosti - vodi do medkulturnih konfliktov (Touraine 1988: 443).

Tako bi, po njegovi razlagi, bila rešitev v tem, da bi pač morali omejevati eno in drugo težnjo. Vendar pa to pomeni bolj mehanično kot pa dialektično razumevanje enotnosti nasprotij in odgovor na vprašanje "Kako lahko živimo skupaj z našimi razlikami"?

Lokalne posebnosti (distinktivnost) lahko spremljamo:

1. glede na številne razsežnosti naravnega okolja, žive in nežive narave,
2. z vidika grajenega okolja, ki se bolj ali manj skladno vklaplja v prvo, ga nadgrajuje ali od njega odstopa in
3. glede na način ali stil življenja prebivalcev določene lokalne enote.

Vse to je predmet pozornosti posameznih raziskovalcev bodisi ločeno bodisi tudi z vidika medsebojnih relacij med tremi kompleksi. Tisto, kar na tem mestu poskušam, pa je nakazati pristop k analizi, ki naj bi razkrivala, kako se navedeno spreminja glede na diferencirano odvijanje globalizacijskih tokov v različnih prostorskih okvirih - 1. mobilnosti ljudi, 2. stvari, dobrin, proizvodov in 3. idej, informacij.

GLOBALIZACIJA TOKOV IN LOKALNE POSEBNOSTI

TOKOVI

- Tokovi idej
- Tokovi stvari, dobrin, proizvodov
- Tokovi ljudi

LOKALNE POSEBNOSTI

- Življenjski stil
- Grajeno okolje
- Naravno okolje

778

Vsak od nakazanih tokov, ki prostorsko ekspandirajo v smeri svetovne razsežnosti, vpliva posamično in kombinirano na vse tri sklope izražanja lokalnih posebnosti. Pri tem je eno od naših izhodiščnih spoznanj že v tem, da *intenziviranje teh tokov* samo po sebi še *ne predstavlja negacije* lokalnih *posebnosti*, temveč je praviloma dvopomensko: tako kot lahko pod določenimi pogoji (kar pa je zelo zapleteno vprašanje...) zbrisuje lokalne posebnosti, tako jih lahko tudi izpostavlja in nadgrajuje.

Do teritorialne raznovrstnosti prihaja že zaradi razlik v prostorskih okvirih gibanja ljudi, gibanja stvari in idej. V zadnjem pol stoletju, ko je šlo za omejeno mobilnost ljudi in fizičnih dobrin (vzemimo - gradbenih materialov), pa je že s transnacionalnim prenosom samih idej, t. j. prevladujočega modernističnega vzorca v arhitekturi, prišlo do uvajanja vsesplošne uniformnosti, ne glede na regionalno kulturno dediščino. *Profesionalizem* se nasploh nagiba k *univerzalnosti*, kar je v kontekstu množične, serijske, industrijske proizvodnje in stanovanjske gradnje preplavilo prejšnjo raznovrstnost vernakularne regionalne arhitekture.

Čeprav se nasplošno razširjajo prostorski okviri gibanja ljudi in stvari, oboje vendarle tudi še danes zaostaja za najbolj globaliziranim tokom, tj. tokom idej, informacij. Hkrati pa ta tok informacij vključuje tudi vse večji delež ljudi, lokalnega prebivalstva, kar zlasti na podlagi interneta pomeni, da se neizmerno povečuje raznovrstnost kanalov dostopa do različnih virov informacij in tudi izpostavljenost različnim vplivom. V kontekstu socioloških razprav o težnjah k razsrediščeni družbi gre tu za konkretniji primer, vsaj v smislu prehajanja od monocentrizma k policentrizmu, podobno kot v okviru razprav o demokratizaciji sledimo preobrazbi oz. prehajanju od modela komuniciranja - *eden z mnogimi* k modelu - *mnogi z mnogimi*. To pa je podlaga za večjo raznovrstnost v prostoru.

Uveljavljanje splošnih standardov in lokalnih posebnosti

Najteže pojasnljivo je dejstvo, da imamo hkrati opravka s povsem nasprotujočimi se težnjami. Po eni strani gre za prizadevanja za ohranjanje lokalnih in teritorialnih razlik na podlagi naravne in kulturne dediščine ter za njihovo nadgrajevanje. V kontekstu mednarodnega turizma se tako pojavlja značilna dejavnost z oznako "Marketing of identity". Čeprav Alain Touraine izpostavlja nasprotje med *instrumentalnostjo* in *identiteto*, se to dvoje lahko v določenih okvirih tudi poistoveti. Komerčni interesi se vse bolj uspešno uveljavljajo tudi z izpostavljanjem posebnosti in edinstvenosti posameznih krajev oz. lokacij, podobno kot se lahko uveljavljajo v reševanju problematike okolja, na primer, ko gre za obdelavo odpadkov. Za sociologe je tu torej izziv, da pojasnijo, kdaj gre za izključevanje, kdaj pa za skladnost in skupno delovanje v smislu instrumentalnosti in identitete!?

Hkrati z vrednotenjem teritorialne raznovrstnosti in lokalnih posebnosti pa se uveljavlja novo načelo, o katerem akterji v praksi večinoma še niso ozaveščeni, in na podlagi katerega teritorialno razlikovanje postaja nesprijemljivo in nelegalno. Teritorialnost kot osnova za razlikovanje med domačimi in nedomačini ter za izključevanje ali diskriminiranje drugih, že splošno zavračajo normativni redi nacionalnih držav, ko gre npr. za razlike med pripadniki lokalnih enot znotraj teh držav.¹² Ob tem lahko razkrivamo, da se razširjajo prostorski okviri teritorialne nediskriminacije od nacionalno-državnih meja (vsaj) do meja Evropske unije. V tem smislu torej občine, podobno kot sedaj tudi nacionalne države, *izgubljajo možnost* posebnega obravnavanja svojih pripadnikov, kar je bilo sicer doslej značilno v različnih primerih "dvojnih kriterijev".¹³

Že v preteklih desetletjih se je pokazalo, da so na primer občine opredelile določeno stanovanjsko gradnjo za domačine, dejansko pa gradbena podjetja, ki seveda delujejo po tržnih načelih, teh omejitev niso upoštevala in so razprodajala stanovanja tudi drugim. Instrumentalnost v smislu *profita* je bila tu močnejša kot pa tradicionalno razumljena lokalna *identiteta* in lokalni interesi.

Hkratne težnje k uveljavljanju splošnih standardov in lokalnih posebnosti (distiktivnosti) je še zlasti treba pojasnjevati v sferi mednarodnega turizma. Eno in drugo se večinoma obravnava ločeno ali pa hkrati, ne da bi pojasnili njihova nasprotja. Katera je tista vsebina in katere so tiste vrednote, ki terjajo ureditev po splošnih standardih, na kakšni podlagi in v katerih okvirih pa se uveljavlja težnja k specifičnemu in edinstvenemu?

Kot izhodišče izstopa predvsem *vrednotenje varnosti* ljudi v njihovem vsakdanjem življenjskem okolju. Varnosti, ki ima nesporno prioriteto, sledi več drugih, kot na primer odpravljanje različnih inkompatibilnosti, ki se zoperstavljajo preha-

¹² Ustavno sodišče Republike Slovenije je pred kratkim prepovedalo uporabo cenika luških storitev v Piranu in Portorožu, ker je ta določal dvainpolkrat nižjo abonmajsko ceno za priveze za domačine iz piranske občine kot pa za druge.

¹³ V preteklosti je šlo za kar številne primere različnega obravnavanja lastnih državljanov in tujcev v zvezi s plačevanjem vstopnic za nekatere privredive, tujci so plačevali višjo cestnino itd. Tudi občani sami po posameznih občinah še terjajo določene ugodnosti za domačine, na primer, ko gre za brezplačen dostop za kopanje v morju itd. Očitno se še niso povsem sprijaznili z nelegitimnostjo teritorialnega razlikovanja.

janju od "prostora krajev" k "prostoru tokov" in niso v skladu z ekonomsko racionalnostjo. To je splošno sprejemljivo pri tehničnih standardih, postane pa nesprejemljivo, ko takšna racionalizacija posega v teritorialne kulturne identitete.¹⁴

Konkretni primeri in izkušnje nam nemalokrat najbolj olajšajo pojasnjevanje. Vzemimo Hostelling International, kot kratko oznako za International Youth Hostel Federation, t.j. nevladno organizacijo, ki v svetovnem merilu predstavlja združevanje mladinskih hotelov. "To je največja članska organizacija za mladino na svetu. Vsako leto več kot 4 milijone ljudi spoznava svet s pomočjo Hostelling International. Ona omogoča 35 milijonov nočitev na leto v 4200 "hostlih" v več kot 60 državah."

Pri tem pa je značilno, da kot svoj mandat izpostavljajo - "razširjati omrežje na nova območja ter uvajati iste načine delovanja in visoke standarde vsepovsod" (Hostelling International: News & Information; http://www.ihf.org/ihf_gb.html). Uveljavljanje *istih standardov povsod* jim pomeni, da "lahko se zanesesh na dosledno zagotavljanje storitev in naprav, kjerkoli bivaš znotraj našega omrežja". Če pa pogledamo bolj vsebinsko, kaj ti zagotovljeni standardi kakovosti, na katere se lahko zanašamo, vključujejo, je to naslednje: "odprtost (hostli so odprti za vse), udobje, čistoča, varnost in zasebnost".

V zgoraj nakazanem smislu je torej prav dosledno, vsepovsod zanesljivo zagotovljena raven kakovosti storitev in prostorov, kar predstavlja pomembno vrednoto, ki jo ta organizacija izpostavlja. Tudi zgoraj navedena, specificirana vsebina zagotavljenih standardov kaže na univerzalno sprejemljivost. Ti standardi so povsem *komplementarni* z možnostmi vključevanja številnih *specifičnosti* lokalnega značaja, kar zadeva estetsko ureditev, hrano, dodatne prostoračasne aktivnosti in drugo.

Hkrati pa ta organizacija s poudarjeno ekološko usmeritvijo celo spodbuja uporabo javnega prometa ali "skupno rabo avtomobila, reciklažo, varčevanje z energijo, okoljsko izobraževanje itd.". Pri tem so zanimive še podrobnosti, ko priporočajo, da bi kjerkoli mogoče uporabljali: "recikliran papir, *lokalno pridelano* hrano, mogoče celo iz hostelovega lastnega vrta, primerne gradbene materiale, vključno z lokalnimi ali recikliranimi materiali, kjer je to ekonomsko sprejemljivo, in minimalno količino kemičnih čistilnih sredstev, da se zagotovi dobro zdravje in higieno". (Hostelling International: News & Information, http://www.ihf.org/ihf_gb.html).

Iz navedenega lahko vidimo, da Hostelling International, kot svetovno največja članska organizacija za mladino, vstopa v posamezna mesta in vasi s svojimi vrednotami in izzivi oziroma spodbudami prav v smislu tukaj obravnavane dolgoročne težnje k globalizaciji. Poziv k zmanjšanju porabe energije ("ker je pridobivanje energije glavni razlog za uničevanje naravnih virov, globalna otoplitev, kisli dež, sprememba klime") pa odpira povsem nova vprašanja na relaciji lokalno - globalno.

¹⁴ Pri tem pa še vnaprej ostaja nerazjasnjeno vprašanje, ali, v koliko in kako se bo izginjanje lokalnih posebnosti, na primer v zvezi z izumiranjem dialektov in uveljavljanjem standardnega knjižnega jezika, ponovilo tudi v globalno-družbenem merilu?

Ozaveščanje podobnosti in različnosti od drugih

Lokalna distinktivnost zadeva v širše vprašanje lokalne (teritorialne) identitete. Le to pa ni že enkrat za zmeraj opredeljena, temveč temelji na nenehnem samoraziskovanju, v katerem se, hkrati z razširjanjem okvirov primerjanja z drugimi, razkriva tisto, kar je lokalno posebnega in edinstvenega. V primerjavah z drugimi kraji lokalni prebivalci nenehoma razkrivajo podobnosti in razlike. Oboje pa je izhodišče za *proces ozaveščanja*, ki se odvija od samoumevnega sprejemanja vnaprejšnjih danosti, k reflektivnemu, proaktivnemu, selektivnemu in načrtovanemu uveljavljanju lastne identitete.

Ugotovljene podobnosti z drugimi so lahko izhodišče za doseganje večjih učinkov v smislu agregiranja kopičenja (*economies of scale*), ali pa gre za razkrivanje podobnosti, ki hkrati pomeni vzpostavljanje *kompetitivnih* odnosov do drugih. Reagirane na to je lahko težnja k še večji lokalni distinktivnosti in prizadevanje za še nadaljnje razkrivanje razlik v podobnostih.

Na podlagi spoznanih razlik do drugih krajev pa se vzpostavljajo bodisi odnosi *komplementarnosti* s poudarkom na lastne komparativne prednosti ali pa gre za razlike, ki pomenijo nepremostljivo medsebojno *inkompatibilnost*.

Tako lokalne enote vstopajo v situacijo, ko - podobno kot vsak posameznik - jih ne zadovoljuje več vnaprejšnja določenost v širšem prostoru, temveč se zavestno pojavljajo kot akter v transnacionalnem povezovanju. V preteklosti je bilo v slovenskem pa tudi v mednarodnem merilu značilno, da so se na primer posamezna mesta velikokrat povezovala zelo *naključno* in ne na osnovi proučenih podobnosti in razlik. Poleg velike vloge naključij pa je šlo še za politično usmeritev, na primer med levičarskim Koprom in Ferraro; tudi *pobratene* občine oz. mesta pa velikokrat niso znala izkoristiti komplementarnosti za možni prenos relevantnih izkušenj.

Vsaka lokalna enota bi torej vse bolj potrebovala svojo "zunanjo politiko", vendar ne kot poseben sektor, tako kot se rudimentarno to pojavlja že doslej. Vse bolj bodo tudi akterji v reševanju klasičnih "notranjih zadev" vsak na svojem problememskem področju hkrati prisiljeni "ponotranjiti" tudi zunanje izkušnje in sodelavce. To je že sedaj razvidno na primer v delovanju policije, vzemimo v zvezi s prekupečevanjem z mamili v čezmejnem "prometu".

Ilustrativna konkretizacija obravnavanih sklopov

a) Naravno okolje

V vasi Osp so zunanji obiskovalci v preteklem desetletju začeli ugotavljati, da stena kraškega roba ob vasi predstavlja pravzaprav eno od naboljših plezališč za športne plezalce z vsega sveta. Majhna, nepomembna vasica z veliko depopulacijo in postaranim prebivalstvom, je tako dobila spodbude od zunaj in tudi vse več obiskovalcev z vseh kontinentov. Danes že ugotavljajo, da skorjada ni športnega plezalca na svetu, ki ne bi vedel za Osp, hkrati s tem, ko ga ne poznajo številni prebivalci iz okolice. Nekaj, kar je bilo v preteklosti *brez vrednosti*, je za zelo izbrano

in na podlagi medijev in v svetovnem merilu organizirano skupino športnih plezalcev, postalo *pomembna vrednota*. Kot taka torej predstavlja zunanji izziv lokalnim akterjem, da uveljavijo njeno specifično identiteto. Tudi pri tem pa so se že pojavile omejitve, na katere opozarjajo varstveniki narave, saj bi večje število obiskovalcev ogrozilo gnezdenje redkih ptic v skalovju nad vasjo ipd. Vrsta drugih primerov iz izbranega območja zahodne Slovenije opozarja na to, kako posebnosti naravnega okolja na določenih lokacijah iz vsega sveta privabljajo številne skupine obiskovalcev in udeležencev v specifičnih mednarodnih programih (Postojnska jama, jama Vilenica, kjer gre za mednarodna srečanja pisateljev, ipd.).

b) Primeri posebnosti grajenega okolja

Iz proučevanega območja Istre lahko zelo ilustrativno povzamemo tudi izkušnje o stičiščih in prežemanju lokalega in globalnega z vidika grajenega okolja. Pri tem prihaja tako do konfliktnih interesov in zastojev, blokad, kot tudi do afirmativnih programov in inovativnih rešitev. V primeru "Toncity Pacific" je prišlo do pobude za gradnjo poslovnih prostorov za morebitne potrebe podjetnikov iz Avstralije, Pacifika in Jugovzhodne Azije v zvezi z dejavnostjo Luke Koper v njeni nepredni bližini ter bližini mestnega središča. Gre za pobudo podjetnika, avstralskega Slovenca, ki je hkrati z zainteresiranostjo Mestne občine Koper, od le-te ugodno kupil zemljišče, na katerem naj bi postavili poslovno središče za firme, ki želijo izkoristiti to ugodno lokacijo za vstopanje v Evropo z juga, z Jadrana.

V realizaciji tega projekta pa je prišlo do zastoja, ker je spomeniško varstvo ugotovilo, da bi bila realizacija predlaganih načrtov vizualno moteča glede na staro mestno jedro (zahteva po znižanju višine objekta), in da tlorisno ni v skladu s tradicionalnim vzorcem regionalne arhitekture.

Tudi v tem primeru torej prepoznamo nasprotje med ekonomsko-racionalističnim, instrumentalističnim pristopom, ki upošteva predvsem ceno in stroške ter interesom za ohranjanje arhitekturne dediščine, kot enemu od temeljnih konstitutivnih elementov edinstvene lokalne identitete.

Ta edinstvena identiteta Kopra je še posebej simbolno izpostavljena s "Pretorsko palačo", ki je bila že včasih in sedaj po prenovi ponovno reprezentativni sedež občinske oblasti. Tudi v tem primeru je šlo za vključevanje akterjev od drugod (iz Italije in iz EU v okviru programa Phare).

Navedli pa bi lahko še vrsto primerov iz slovenske in hrvaške Istre ter od drugod, ko je edinstvena lokalna identiteta z vidika grajenega okolja predstavljala izhodišče za raznovrstne mednarodne programe. V Piranu se značilno pojavlja vsakoletno mednarodno delovanje arhitektov, podobno v Štanjelu, pa nadalje v Motovunu v hrvaški Istri, v Grožnjanu pa se je uveljavil mednarodni center "Glasbene mladine" idr.

c) Lokalne posebnosti življenjskega stila

Manj opazne kot v gornjih primerih pa so spremembe življenjskega stila lokalnega prebivalstva. Čeprav gre v manjših mestih Slovenije še vedno za zelo stacionarno prebivalstvo, za razmeroma poredko spreminjanje stalnega bivališča, pa gre hkrati za močno izpostavljenost tujim medijem, zlasti televiziji. Internet sicer še ni

množično razširjen. Kljub temu pa gre za nekatere značilne globalne vplive in tudi za konkretne posege, ki vključujejo spremembe v načinu življenja in tudi prostorsko-fizične spremembe v kraju.

Takšnega značaja je na primer uvajanje - na osnovi ameriškega know-howa - trgovinske mreže Dan in noč, torej 24-urne dostopnosti trgovine potrošnikom. Ob tem prihaja do sprememb v časovni organizaciji vsakdanjega življenja, ki je v tem submediteranskem okolju v preteklosti imela še vrsto specifičnosti, na primer značilni ritem, ki ga izraža klimatska variabilnost v teku dneva, t.j. opoldanski počitek ipd. Hkrati prihaja do sprememb v prehrani, kar vsaj simbolno lahko izrazimo s prisotnostjo McDonald'sa in kitajske restavracije, ki povečujeta možnost izbire; za nekatere pa predstavljata disonanco v mediteranskem okolju. V primeru McDonald's je šlo spet za vprašanje skladnosti ali neskladnosti z identiteto starega mestnega jedra, pri čemer se je izkazalo, da imajo tudi lokalne oblasti določeno "pogajalsko moč" v odnosu do mednarodno uveljavljene podjetniške identitete.

Končno tudi prevzeti vedenjski vzorci preko mednarodnega omrežja Lions in Rotary klubov zadevajo spremembe življenjskega stila. Hkrati pa je ravno Lions klub organiziral mednarodno likovno kolonijo v propadajoči in že pretežno opuščeni vasi Abitanti, da bi tako z mednarodnim angažmajem prispeval k oživitvi in afirmaciji lokalne identitete v konkretnih edinstvenih okoliščinah.

Feedback globalno spoznanih meja rasti

783

Za prikazani poziv k *omejevanju uporabe energije* in v zvezi s tem (individualizacije) transporta ljudi in dobrin, hkrati s spodbujanjem lokalnega pridelovanja hrane za lastne potrebe, vse to prav z značilnega okoljskega vidika - čeprav še zelo nedoločno - terja radikalno spremembo v interpretaciji lokalno-globalnih odnosov. Tu gre za poziv nazaj k *samo-oskrbi* in v določenem smislu k *samozadostnosti* ter k *omejevanju mobilnosti* ljudi in dobrin. Globalna spoznanja o končnosti tega sveta - pri današnji tehnologiji - preusmerjajo tako naše poizkuse razumevanja odnosov in redistribucije moči, kot tudi teritorialne raznovrstnosti. Vprašanja o svobodi in kontroli, konfliktnih interesih ter njihovem razreševanju v kontekstu lokalne demokracije, konflikti ter sodelovanje med teritorialnimi enotami v zvezi s problemi okolja, vse to je treba postavljati v kontekst *spoznavanja meja rasti*, *meje rasti* pa - kot je bilo že večkrat ugotovljeno - pomenijo *meje svobode!* To pomeni več kontrole v družbeni sferi, pa tudi barier in omejitev v fizičnem prostoru, še zlasti v mestnih naseljih. Iz tega se nakazujejo velike preusmeritve tudi v načinu življenja ljudi, na primer vse ostrejšje *meje individualizaciji* bivanja in gibanja ter zahteve po *okrepitvi kolektivizma*, do česar prihaja - tako kot v tradicionalnih skupnostih - iz nuje in ne le po svobodni izbiri.

Tako se nam nekako nepričakovano v določeni obliki *spet vrača* stara znanka - "logika igre z ničelno vsoto". Pred nami so torej še velika odprta vprašanja, tako glede dosedanjih pričakovanj in prepričanj v emancipacijsko perspektivo skupin in posameznikov kot tudi glede teritorialne diverzifikacije sveta.

LITERATURA

- Announcing new quality standards for hotel classification (2001): Glej: <http://www.theaa.co.uk/hotels/Ratings.html>
- Ash, Amin (1997): Placing Globalization: Theory, Culture and Society, Vol. 14 (2), 123 - 137
- Beck, Ulrich, Anthony Giddens, Scott Lash (1996): Reflexive Modernisation, Cambridge, Polity Press
- Bekemans, Léonce, Robert Picht (eds.) (1993): European Societies between Diversity and Convergence, Vol. 1, Presses Interuniversitaires Européennes, Vol. I - Presses Interuniversitaires Européennes
- Borja, Jordi and Manuel Castells (1996): Local and Global, London, Earthscan Publications
- Cairncross, Frances (1997): The Death of Distance: How the Communications Revolution Will Change our Lives, London, Orion Business Books
- Cek, Danijel (2001): Ljubljancani kot domačini, v: Delo, 22. 5. 2001
- Clark, Terry Nichols (2000): Old and new paradigms for urban research, Urban Affairs Review, Vol. 36, No. 1, September, 3 - 45
- Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije (1992): Ustava Republike Slovenije, Ljubljana, 61 - 64
- Delors, Jacques (1996): Learning: The Treasure Within, Report to UNESCO, Paris, UNESCO
- Erickson, Bill, Marion Roberts (1997): Marketing Local Identity, v: Journal of Urban Design, Vol. 2, No. 1
- Hamelink, Cees (1983): Cultural Autonomy and Global Communications, New York, Longmans
- Held, David (ed.) (2000): A Globalizing World? Culture, Economics, Politics, London, The Open University
- Hirschman, Albert (1970): Exit, Voice and Loyalty, Harvard University Press
- Hostelling International: Who we are and what we do (2001), glej: http://www.iyhf.org/iyhf_about_gb.html
- Ingersoll, Richard (1999): Decompressing Venice, v: Architecture, Aug. 1999, Vol. 88, Issue 8, 49 - 54
- International Union of Local Authorities (1997): Final Declaration 33rd IULA World Congress, Mauritius, 10 April
- Ito, Youichi (1988): Global Communication and Cultural Identity: An East Asian Perspective, v: Schütte, Hellmut (ed.) Strategic Issues in Information Technology, Maidenhead Pergamon Infotech
- Košir, Fedja (1998): Slovenska šola za arhitekturo v mednarodnih teoretskih tokovih, Piranesi, No. 7/8, Vol. 5, jesen 1998
- Lake, R. W. (1987): Resolving Locational Conflict, New Brunswick, N.J., Center for Urban Policy Research
- Mlinar, Zdravko (ed.) (1992): Globalization and Territorial Identities, Aldershot, Avebury
- Mlinar, Zdravko (1995): Local Responses to Global Change, v: The Annals of the American Academy, 540, July 1995, 145 - 156
- Mlinar, Zdravko (1995a): Territorial Dehierarchization in the Emerging New Europe, v: Langer, Josef, Wolfgang Pöllauer (eds.) Small States in the Emerging New Europe, Verlag für Soziologie und Humanethologie, Eisenstadt, 161 - 180
- Mlinar Zdravko (1996): Stages in the evolution of socio-territorial organization: Nation-building and Region-building in Slovenia, v: Brunn, Gerhard (Hrsg.) Region und Regionsbildung in Europa, Wissenschaftliche Konferenz, Siegen, 10 - 11 Oktober 1995, 211 - 226

- Mlinar, Zdravko (1997): Territorial Diversification and/or Homogenization? From Identities as Islands to Identities as Crossroads, v: Forsgren Tuuli, Martin Peterson (eds.) Cultural Crossroads in Europe, Swedish Council for Planning and Coordination of Research, Stockholm, 163 - 177
- Mlinar, Zdravko, Franc Trček (1998): Territorial Cultures and Global Impacts, v: Axtmann, Roland (ed.) Globalization and Europe: Theoretical and Empirical Investigations, London, Pinter, 77 - 92
- Mlinar, Zdravko (2000): Glocalizacija ali getoizacija lokalne demokracije, v: Teorija in praksa, No. 3, Ljubljana, FDV, 413 - 436
- Mlinar, Zdravko (2001): Conceptualizing the process of globalization, v: Woodward Alison, Martin Kohli (eds.) Inclusions and Exclusions in European Societies, London, Routledge, str. 169-186
- Mušič, Vladimir Braco (1999): Civilna družba med državo in krajevno samoupravo - v urbanizmu, v: Bohinc, Rado, Metod Černetič (eds.) Civilna družba v Sloveniji in Evropi, Ljubljana, Društvo Občanski forum
- Peachey, Paul, Erich Bodzenta, Wladzimirz Mirowski (eds.) (1984): Residential Areal Bond: Local Attachment in Delocalized Societies, New York, Irvington Publishers
- Pirjevec, Jože (1996): Kulturne in politične zgradbe v Trstu kot priče meščanske samostojnosti, v: Agosti, Aldo et al, Kriza socialnih idej, Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo
- Simmel, Georg (1964): Conflict - The Web of Group Affiliations, New York, Free Press
- Smith, Michael Peter (2001): Transantional Urbanism: Locating Globalization, Oxford, Blackwell Publishers Ltd
- Sorokin, Pitirim et al (1930): Systematic Source book in Rural Sociology, Mineapolis, The University of Minnesota
- Taylor, Peter (1995): Beyond Containers: Internationality, Interstateness, Interterritoriality, Progress in Human Geography, 19, 1, Mar., 1- 15
- Teune, Henry, Zdravko Mlinar (2000): The Developmental Logic of Globalization, v: Ciprut, Jose V. (ed.) The Art of the Feud: Reconceptualizing International Relations, Westport, Praeger, 105 - 122
- Tomlinson, John (1995): Homogenization and Globalization, v: History of European Ideas 20, No. 4 - 6, 891 - 897